

НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

У зв'язку із обсягом цих тез та із огляду на важливість емпіричної складової вивчення правових явищ, на разі, — правового мислення із його «іншою стороною — відхиленням від норми», його деформацією, зокрема у формі некомпетентності, та актуальність професійної діяльності слідчих як «найближчих охоронців» правопорядку та режиму законності, пропонується звернутись до аналізу найважливіших аспектів некомпетентності слідчих як результату деформації їх правового мислення.

Правове мислення слідчих є внутрішньою, інтелектуальною, творчою діяльністю юристів, які за допомогою засобів правового мислення виявляють, зупиняють правопорушення, здійснюють їх розкриття шляхом проведення первинної кваліфікації діяння. У правовому мисленні слідчого, як правило, відбувається перенесення професійних знань із однієї ситуації в іншу, що обумовлено зовнішніми факторами та особливостями жорсткого дотримання професійних правил, встановлених практикою. Професійна діяльність слідчого діалектична, оскільки її розвиток відбувається завдяки використанню юридичних конструкцій та буквальному тлумаченню джерел права. Кожна слідча дія — це регламентована нормативно-правовою базою, запланована система логічних операцій та фактичних кроків, спрямована на отримання інформації про скоєне правопорушення.

Слідча діяльність — доказове пізнання, що постійно вимагає перевірки, оскільки в його основі лежить можливе інформаційне моделювання, яке виникло задля отримання достовірних відомостей про факти, які відбулись у минулому.

Водночас, на практиці зустрічаються випадки того, що слідчі виявляються некомпетентними у відповідних правовідносинах, що детерміноване рівнем знань, професійним досвідом, діловими якостями, рівнем морального та культурного розвитку тощо. Некомпетентність слідчого як результат деформації його правового мислення виявляється у нездатності використати повний арсенал необхідних правових засобів для виявлення, припинення та попередження порушення прав та законних інтересів суб'єктів права. У той же час, слідчим також притаманне явище зловживання правом як правова аномалія та форма деформації їх правового мислення, що веде до використання службового становища всупереч завданням, для якого воно створювалось, та спричинення шкоди суспільним відносинам.

Прикладом наявності явищ деформації правового мислення слідчих є Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.01.2011 № 19 «Про оголошення рішень судів щодо притягнення до кримінальної відповідальності колишніх працівників міліції», яким оголошена чисельність колишніх працівників міліції, визнаних судами винними та яким винесено вироки у 2010 році, що становить 407 особи, які скоїли, у переважній більшості, злочини у сфері службової діяльності (зокрема, хабарництво — 119, перевищення влади — 73, службове підроблення — 60, зловживання владою — 39, службова недбалість — 8 тощо).

В. Медведєв вважає, що службова деформація у працівників міліції (і в цілому у працівників ОВС) виглядає наступним чином: «До 5 років службової діяльності — малоймовірна, незначна, найчастіше спостерігається початковий рівень деформації; до 6–10 років — переважає середня можливість, початковий і середній рівні поширені приблизно однаково; до 11–15 років — можливість деформації висока, виникає глибинний рівень; більше 15 років служби — деформація вже практично неминуча» (Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та практичні аспекти)./ В. С. Медведєв. — К.: НАВСУ — 1997. — с. 66).

Однак, з таким твердженням погодитись доволі складно, оскільки професійний досвід не може виступати конститутивною причиною появи професійної деформації, яка у переважній більшості викликана постійним контактом із девіантною лінією поведінки, аморальними вчинками правопорушників, низьким рівнем культури слідчих, схильності слідчих до нанесення психологічних та фізичних травм тощо.

Вищезазначене підкреслює необхідність аналізу емоційного, комунікативного та функціонального прояву професійної деформації слідчих, частиною якої є деформація правового мислення.

Стосовно емоційного та комунікативного проявів професійної деформації слід зазначити, що правове мислення у них вбачає лише суб'єктивні умови власного розвитку.

Водночас, функціональний прояв професійної деформації для правового мислення передбачає формулювання законних, із точки зору нормативного регламентування, завдань, які суперечать духові права, порушують права інших осіб, використання засобів правового мислення всупереч принципам права тощо.

Зважаючи на національні реалії слідчої діяльності, слід погодитися з В. П. Даневським, який вважає, що створене законом положення слідчого психологічно фальшиве, оскільки дуже важко у справі, яка досліджується по відношенню до визначеної особи, одночасно зосередити увагу на двох різних сторонах справи, нелегко співставити протилежні точки зору так, щоб вони перебували в рівновазі й перевірялись слідчим з однаковими ревністю, переконанням та силою логічного мислення

(Даневский В. П. Наше предварительное следствие, его недостатки и реформа./ В. П. Даневский. — Киев. — 2003. — с. 30).

Отже, деформація правового мислення відбувається у емоційному, комунікативному, функціональному напрямках, що виявляється у грубості, здатності до насилля, не відповідності професійних знань поставленим завданням, браку досвіду за професією, зловживанні професійним становищем заради корисних цілей, що є можливим при недосконалості чинного законодавства, наявності колізій та прогалин у нормативно-правовій базі та визначається, зокрема, некомпетентністю як результату деформації правового мислення.

КОВАЛЬСЬКИЙ О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри теорії держави і права

ІНСТИТУЦІЙНА ДОВІРА ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА

Питання про економічну функцію права, не дивлячись на його доволі очевидну актуальність, залишається малодослідженим у вітчизняній юридичній літературі. Така ситуація склалася, як видається, внаслідок того, що довгий час в суспільствознавстві домінувала парадигма повного примату економіки над правом, що не сприяло характеристиці правового впливу на економічну сферу. Праву відводилася другорядна роль, воно розглядалося лише як результат об'єктивних економічних потреб. Саме тому сьогодні постає гостра необхідність переосмислення ключових елементів складного механізму реалізації економічної функції права.

У цьому зв'язку важливо підкреслити, що сучасне бачення взаємодії правової та економічної систем суспільства передбачає їх паритетність та взаємозалежність, яка виявляється у багатьох феноменах: залежність правової захищеності економічних інтересів від рівня розвитку правової держави, залежність інвестиційної структури від лібералізації законодавства тощо. У цьому ряду взаємозалежностей права та економіки особливої ваги у наш час набуває інституційна довіра.

Тут слід підкреслити справедливу думку Р. Познера, що у взаємодії права та економіки важливу роль відіграє не лише нормативний, але й позитивний аспекти. При цьому під позитивним аспектом він розуміє реальні «економічні очікування», які впливають на формування ринкової та неринкової поведінки людей (Познер Р. А. Економічний аналіз права. — Х., 2003. — С. 15–16). Дійсно, для того, щоб випереджаючий